

МАКАЛ-ЛАКАПТАР - ФОЛЬКЛОРДУН БИР ТҮРҮ (АНГЛИС ЖАНА КЫРГЫЗ
ТИЛИНДЕГИ МАКАЛ-ЛАКАПТАР)

*Жаныбаева Аяна – магистр
Калмуратова Айшахан Орозбаевна – филол.и.к.,
доц., aisha-kalmuratova@mail.ru
Б. Осмонов атындагы ЖАМУ ЖалалАбад шаары,
Кыргызстан*

Аннотация: Бул макалада кыргыз жана англис тилиндеги макал- лакаптардын которуудагы кээ бир өзгөчөлүктөрү, кыйынчылык жана окшоштук жактары каралган жана аларга мисалдар келтирилген. Макал-лакаптар элдик оозеки чыгармачылыктын бир тирици экендиги айтылып, ага бир канча мисалдар келтирилди. Алар кылымдан кылымга элдин эсинде сакталып калган. Эмне үчүн андай болуп сакталып калгандыгын тактоого аракет кылдык.

Ачык сөздөр: макал-лакаптар, салыштыруу, сөз айкаш, идиома, цитата, тактык, окшоштук, татаал, сөз түркүмү, элдик оозеки чыгармачылык

ПОСЛОВИЦЫ ПОГОВОРКИ ОДИН ИЗ ВИДОВ НАРОДНОГО ФОЛЬКЛОРА

*Жаныбаева Аяна – магистр
Калмуратова Айшахан Орозбаевна – филол.и.к.,
доц., aisha-kalmuratova@mail.ru
ЖАГУ имени Б.Осмонова, город ЖалалАбад
Кыргызстан*

Аннотация: В этой статье рассматриваются некоторые особенности, трудности и сходства перевода пословиц и поговорок и приведены некоторые примеры.

Пословицы поговорки древний жанр устного народного творчества, и приведены несколько примеров на них. Они запомнились народом и до сих пор живут с народом. Мы старались разъяснить, почему они запомнились с древних времен.

Ключевые слова: пословицы поговорки, сравнение, словосочетание, идиома, цитата, точность, сходство, трудное, части речи, устное народное творчество

PROVERBS ARE ONE TYPE OF THE FOLK LITERATURE (ENGLISH AND KYRGYZ
PROVERBS)

*Janybaeva Ayana –magister,
Kalmuratova Aishahan Orozbaevna – c.philolog.
science, JASU named after B.Osmonov, Jalal-Abad
town, Kyrgyzstan*

Annotation: This article deals with the translation proverbs, their difficulties, peculiarities and similarities, and given some examples for that. Proverbs are ancient genre of the folk literature. And there was given several examples for it. They are memorized still nowadays and we tried to explain why they are kept in mind for a long time.

Key words: proverbs, compare, expressions, idioms, quotation, accuracy, folk literature, similarity, difficult, parts of speech,

Кыргыз эли негизинен каада-салтка, үрп-адатка бай эл. Элибиз түрдүү фольклордук чыгармалардан да жарды эмес.

Фольклордун түрлөрү жана жанрлары – поэтикалык системасынын жалпылыктарын, турмуштук функциясын, аткарылуу мүнөзүн эске алуу менен элдик оозеки чыгармаларды төмөнкүдөй түрлөргө бөлүүгө болот:

Лирикалык түр – элдик ырлардын бардык

жанрлары: арман, кошок, керээз, жарамазан, жар-жар, көрүшүү, учурашуу, айтыш, бадик, дарым, оюн ырлары, бакшылардын көрүмү, кирне айтымдары, акыйнек, эмгек ырлары.

- Эпикалык түр – эпос, жомок, улама сөздөр, санжыра, миф, легенда, оозеки баяндар кирет.
- Дидактикалык түр– макал-ылакаптар, табышмактар, санат-насыят ырлары, терме ырлар.

Айрым улуттардын фольклорунда драмалык түр да жакшы өнүккөн, кыргыз фольклорунда мындай мүнөздөгү чыгармалар бирин-эки (Мисалы, айрым акыйя айтышуулар, маскарапоздордун, бакшылардын оюндары) болгон менен өзүнчө түр даражасына көтөрүлүп жете алган эмес.

Ошолордун ичинен башка элдерде дайыма кездешип, изилденип келе жаткан фольклордун бир тиричилик бул макал-лакаптар.

Ангис тилинде да макал –лакаптар көп изилденип байкоолор жүргүзүлүп келе жатат. Менин изилдөөмүн максаты ушул эки элдин макал-лакаптарын изилдеп, кыргыз тилиндеги макал-лакаптар англис тилине которууда, жана англис тилиндеги макал-лакаптарды кыргыз тилине которууда кандай тоскоолдуктар, кыйынчылыктар жана окшоштуктар бар экендигине байкоо жүргүзүү болуп эсептелет.

Макал-лакаптар – элдик чыгармачылыктын байыркы жанры. Алар откон замандарда пайда болгон, алардын тамыры терең кылымдарга кирип кетет. Алардын көпчүлүгү жазуу пайда боло электе пайда болгон. Ошондуктан алардын пайда болушу али далилдене элек. Пайда болуу булактарын төмөндөгүдөй деп койсо да болот: элдик, адабий, библиядан алынган, Шекспирден алынган цитаталар же Манастан, дастандардан алынган деп.

It is no use crying over spilt milk. - өткөн ишке өкүнбө

Cut your coat according to your cloth. -

Жылкына карап ышкыр

Мурдуна карап бышкыр

Don't count your chickens before they are hatched.

Жөжөнү күздө санайбыз

Кээде макалды лакаптан айырмалоо өтө кыйын болуп калат. Лакап макалдан айырмаланат, ага бир сөздү кошуу менен же сөздөрдүн ордун алмаштыруу менен ал дароо макалга айланат. Оозеки сүйлөөдө макал лакапка ал эми лакап макалга айланган учурлар көп кездешет.

Макал лакаптардын эсте тутумдуулугунун бирден бир себептери болуп анын көркөм окулуучулук каражаттары жана алардын тактыгы, ырааттуулугу болуп саналат.

Don't trouble until trouble troubles you?- Жаманга тийбе өзүңө чачырайт

A good beginning makes a good ending. – Жакшы тилек жарым ырыс

Макал-лакаптардын көп колдонулуучу каражаттарынын бири анын жөнөкөй уйкаштырылган формасы болуп саналат:

Curiosity killed a cat.

Сагызган сактыгынан эмес суктугунан өлөт

East or West, home is best.

Өз үйүң өлөң төшөгүң.

Pride goes before a fall.

Бакылдаган эчкини суу кечкенде көрөбүз,

Шакулдаган жеъени үй чечкенде көрөбүз

Алардын кыскалыгы эске тутууга ылайык болгон негизги аспектилеринен болуп саналат.

Кээ бир гана макал-лакаптар көп сөздөн турат, көпчүлүгү беш сөздөн ашпайт.

Boys will be boys.

Алма сабынан алыс түшпөйт.

Эжени көрүп синди өсөт,

Аганы көрүп ини өсөт.

First think, then speak.

Ойноп сүйлөсөң да, ойлоп сүйлө.

Still waters run deep.

Секин жүргөн жоодон корк.

Көптөгөн англис тилиндеги макал-лакаптар кыргыз тилине оңой которулат. Мисалы: *seize the bull by horns* –буканы мүйүзүнөн кармоо, сөз эмне жөнүндө болуп жатканын оңой түшүнсө болот. Бизде аны суроону кабыргасынан коюу десе болот. Ал эми кыргыз тилиндеги сөз айкаштары жоктугуна байланыштуу кээ бир англис тилиндеги макалдар түшүндүрмөгө муктаж, бирок канткенде да англис эли эмнени айткысы келгендигин түшүнсө болот. Мисалы көбүрөөк кездешкен макалды алсак «*between the devil and deep blue sea*» деген макалды кыргыз тилинде «эки оттун ортосунда калуу» деген макал менен түшүндүрсөк болот. Англисчеден сөзмө сөз которсок мындай болот: Шайтан менен терең көк деңиздин ортосунда калуу. Сицилия менен Харибданын ортосунда калуу деп айтса да болот. Көп эле түшүндүрмөнү талап кылбайт. Ар бир элдин макал-лакаптарын салыштыруулардын бири-бири менен окшоштугун жана жакындыгын тастыктайт, бирок алардын көп кырдуу, көп маанилуу экендигин да белгилеп кетуу зарыл, себеби, аларды түшүнүүдө, салыштырууда татаалдашып кеткендиги анык.

Ошентсе да бир эле ойду билдирүү үчүн эки эл ар түрдүү кырдаалдагы тарыхый окуяларды пайдаланып, эки элдин ар кандай образдарын пайдалануусу дайыма эле эквиваленттөө боло бербейт. Мисалы: *The rotten apple injures its neighbours.* – Сөзмө сөз которулушу төмөндөгөдөй болот: Чириген алма кошуна алмаларды да чиритет.

Кыргыз тилинде мындай макал жок. Бирок ошондой маанини түшүндүргөн эквиваленти бар. Мисалы: Бир кумалак курт бир карын майды чиритет. Ошентсе да булар мааниси жагынан окшош. Англис жана кыргыз тилиндеги макал-лакаптар сөз түркүмдөр боло алат. Айта кетсек : зат атооч, этиш, сын атооч. Башкача айтканда макал-лакаптар зат атооч, кээси сын атооч катары колдонула алат: мисалы “*Green with envy*” (жинденип жашылданып кетуу), ал эми кыргыз тилинде «жинденип кызаргандар» десе болот. Бирок мындай сөз түркүмдөрүн чагылдырган макал-лакаптар аз.

Өзүнүздөр билгендей Англия элинин залкар жазуучу Уилиам Шекспирдин чыгармалары макал- лакаптарды колдонуу боюнча Библиядан кийинки эле орунда турат. Бирок азыркы учурга чейин эле окумуштуулар кайсы бири өзүнүн оюнан чыгарылган, кайсы бири оозеки чыгарма катары алынгандыгын аныкташа элек. Себеби кээ бирлери ага чейин эле колдонулуп келгендиги, анын чыгармасында макал-лакап катары эле колдонулганын аныктап келишүүдө.

Көптөгөн макал-лакаптар азыркы учурда эле өзүнөн формасын сактап келе жатат, мисалы:

Brevity is a soul of wit.

Кыска нуска

A rose by any other name would smell as sweet.

Чынынын сыры кетсе да сыны кетпейт.

Ошентип көпчүлүк чыгармаларда колдонулган сөз айкаштары макал-лакап катары пайдаланылат да, бирок макал-лакап катары сакталып калбайт. Же цитата эмес же макал эмес болуп кала берет. Андайлардын бирөөнү айтсак, мисалы:

The wages of sin is death. (Romans)

Күнөөнүн акысы өлүм

Ошентип макал-лакаптар дайыма кыймылда болушат. Аларга дайыма эскилер жана жаңылар кошулуп турат.

Кээде биз колдонуп жүргөн идиомаларды да макал-лакаптар менен алмаштырып алабыз, аларды макал-лакаптардан айырмалап бөлүп туруу керек. Мисалы: “To cry for the moon”- Айды карап ыйлоо. Бул сөз айкашы өзүнчө эч кандай кеңеш бербейт же адамга эч кандай эскертүү берилбейт. Ошондуктан бул макал болуп эсептелбейт. Бирок аны макалга айландырып койсо болот, анын формасын өзгөртүп туруп, мисалы “Don’t cry for the moon” – Айды карап ыйлаба, же Ый ыйды чакырат деген сымал.

“to one’s heart’s content” – төрт тарабың кыбыла.

wear one's heart upon one's sleeve for daws to peck at (Othelo) Жүрөгүн кимдир бирөөгө ачуу

Ошентип макал-лакаптарды төмөндөгүдөй категорияларга бөлсөк болот:

Англис тилиндеги макал-лакаптардын кыргыз тилине толук окшош которсо боло турган же башкача айтканда, англис жана кыргыз варианттары толук бири-бири менен окшош.

Англис тилиндеги макал-лакаптар менен кыргыз тилиндеги макал-лакаптар жарым жартылай которсо боло турган, башкача айтканда англис варианты бир аз айырмаланат.

Англис тилиндеги макал-лакаптар кыргыз тилиндеги макал-лакаптар толугу менен айырмаланган, англис тилиндеги варианты такыр кыргыз тилиндеги макал-лакаптар менен окшошпойт.

Адабияттар:

1. Васильева, Л. Краткость - душа остроумия. Английские пословицы, поговорки, крылатые выражения [Текст]/ Л. Васильева.- М.: Просвещение, 2006. - с. 51.
2. Жуков, В.П. Словарь русских пословиц и поговорок [Текст] /В.П.Жуков М.2007.-с. 311
3. Измайлов, В.А. Сборник английских загадок, пословиц, поговорок [Текст]/ В.А. Измайлов.-М.: Феникс, 2007. – с. 68.
4. Томахин, Г. Д. Культура англоязычных стран [Текст] / Г. Д. Томахин.- М., 1993. - с. 13.
5. Рейдаут, Р., Уиттинг, К. Толковый словарь английских пословиц [Электронный ресурс] / <http://www.library.ru> , последнее обновление март 2009.
6. Сааринен, Л., Пособие по страноведению [Текст] /Л. Сааринен.-М.: Каро, 2001. - с. 44.
7. Эльянова, Н.М. Крылатые слова: их происхождение и значение [Текст] / Н. М. Эльянова.- СПб: Просвещение, 2001. - с. 71.
8. Павлоцкий, В.М. English: KeytoSuccess[Текст]/ В.М. Павлоцкий.- СПб.: Каро,2006.-с.11
9. Модестов, В. С. Английские пословицы и поговорки и их русские соответствия [Текст]/ В.С. Модестов.- Ростов.: Медиа, 2007. – с. 65.
10. Мезеника, М.В. Поговорим о поговорках [Текст] / М.В.Мезенка. // Иностранные языки в школе. 2003. - №2. - с. 51-52.
11. Модестов, В. С. Английские пословицы и поговорки и их русские соответствия [Текст]/ В.С. Модестов.- Ростов.: Медиа, 2007. - с. 89-91.